

הנר והאור

מבין נושאי השונים, בחרנו כאן את תחילתה של הפרשה, העלאת הנרות במנורת המקדש. מקורה של המנורה בחזון שמשו רואה בהר סיני: "וזה מעשה המנורה... כמראה אשר הראה ה' את משה" (במדבר ח ד), והיא מלווה את ההסטוריה היהודית מאז ועד היום. למנורה תוקדש רשימה זאת, ובצורה כללית יותר לסימבוליקה של האור במסורת היהודית.

את התפיסה העומדת בבסיס הסימבוליקה של האור נוכל לתאר על פי מה שהיית מכנה גם נהיגת הלילה. התנאי הראשון לנהיגת-לילה היא ראייה נכונה של הדרך בו אנו נוסעים. אנו מוכרחים להאיר את הכביש בפנסי המכונית. המקרא מבטא זאת, באמצעות סמל האור: "כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר" (משלי ו כג). החיים כולם מהווים נהיגת לילה מעין זאת. ואמונתנו היא נסיון להאיר את הדרך. התורה, המצווה, המוסר מסומלים באור אשר מאירים לנו את דרך החיים, את העולם החיצוני. לפעמים אנו זקוקים לאור כדי להאיר על המכונית עצמה, על חלקיה וקרביה. גם עולמינו הפנימי מצוי בחלקו בחושך, ולפיכך "נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן" (משלי כ כז).

על מהותו של הנמשל נוכל ללמוד תוך עיון ב'מורה נבוכים' לרמב"ם. האינטואיציה העומדת מאחורי הסברו, היא שהחטא הוא תוצאה של עוורון. כשם שעיוור עלול לשבור בדרכו דברים ותוך כדי כך לפצוע ולהפצע, כך האדם החוטא גורם בעוורונו נזק לאחרים ואף אם פעמים רבות אין הוא מבין זאת גם לעצמו. כך כותב הרמב"ם בלשון התרגום מימי הביניים: "כמו שהסומא מפני שהוא חסר הראות נכשל תמיד, מחבל בעצמו ועושה חבורות לזולתו גם כן... כן כיתות בני אדם, כל איש כפי סכלותו יעשה בעצמו ובזולתו רעות גדולות" (מורה נבוכים חלק ג פרק יא).

דגם זה נותן לנו את התקווה האמיתית לאחרית הימים. הרמב"ם מלמד אותנו שאין לצפות באחרית הימים לשינויים קוסמיים או טבעיים. אך עלינו לצפות לשינויים באדם. הבריאה לא נסתיימה. סיומה יתרחש כאשר החברה תבנה על עקרונות רציונליים. זהו סודם של דבריו הקלאסיים של ישעיהו: "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" (ישעיהו יא ט). והרמב"ם מפרש מהי 'דעה' זאת: "אילו היה שם חכמה אשר יחסה לצורה האנושית כיחס הכח הרואה אל העין, היו נפסקין

נזקיו כולם לעצמו ולזולתו, כי בידיעת האמת תסור השנאה והקטטה ויבטל היזק בני אדם קצתם לקצתם, כבר יעד אותו [ישעיהו] ואמר: וגר זאב עם כבש" (מו"נ שם). פירושו זה של הרמב"ם חייב להוליד בנו הרהורים נוגים. אנו רואים אדם שמבחינה אנטומית עינו מושלמת, ולמרות זאת אין הוא רואה. יש לפעמים פער בין הכלי לבין הפונקציה. ואם נרשה לעצמנו להרחיב את דבריו, נוכל לחזור לאמת המרה, שאמנם כן, בני אדם משתמשים בשכלם לכבוש את העולם ולפתח מדע וטכנולוגיה, ולמרות זאת אין זה הופך לרציונליים. הפגם נמצא מעבר לרמה האנטומית שהמדע יכול לתאר. הדעה היא אותה רציונליות הנמצאת מעבר לשכל המדעי והטכנולוגי.

דיברנו עד כה על סכנתו של החושך. אולם, בנסיעת לילה, יש סכנה אחרת מסוכנת לא פחות, הסינוור. הרציונליות היא אור, אולם אנו חייבים גם להשמר, להזהר מהסינוור, מההיפר-רציונליות. זוהי בעייתה של כל תפיסה אנושית. יש לתפיסה גבול תחתון, מפתן. זהו סף התפיסה. אולם, יש לה גם משקוף, גבול עליון. פעמים רבות, המעבר מעל לגבול זה, בא לידי ביטוי בסבל הנגרם למערכת, ואף להרס האפשרי. כל אחד מאתנו מתנסה בשמחות ובאירועים ב'סינוור האקוסטי'. הדציבלים הגבוהים גוזלים מאתנו את ההנאה שבמוסיקה, וכדברי ספר יצירה הופכים 'ענג' לינגע'. הברכה והיופי שבאור הופכים לכוויה: "כי תחת יופי" (ישעיהו ג כד). המליצה בארמית 'סגי נהור', 'רב-האור', אינה מליצה של השפה. היא תופעה טבעית. האור הופך לעיוורון.

יש לרציונליות גבולות. אין אנו משיגים מה שמתחת למפתן. שם מצוי הטרנסצנדנטי, המסתתר מאתנו בגלל מיעוט האור שבה. כדי לתת משל טריביאלי, כשאנו בונים מערכת מתמטית, אין אנו יכולים לעבור מעבר למפתן של האקסיומות. אין אנו יכולים לחזור אחורה עד לאין סוף בחיפוש קרקע איתנה עליה נוכל לבנות את הבניין. אולם, גם מהצד השני מוגבלים אנו. אין אנו יכולים להגיע למה שמעבר למשקוף. שם מצוי הטרנסצנדנטי, כלומר כל מה שמצוי מעבר להישג ידה של התודעה, בגלל ריבוי האור שבה. כאשר אדריינוס שואל את ר' יהושע בן חנניה למה אין הקב"ה מתגלה עונה לו החכם "לפי שאין העולם יכול לעמוד בזיוו" (חולין ס ע"ב). באירוניה מוסיף הוא "הסתכל בשמש ואתה רואהו". הוא מצוי למעבר למשקוף האנושי.

דברים אלה מהווים משל למעמדינו האנושי. אנו מבינים את בעיותיו של מיעוט האור. בפוליטיקה החינוכית אנו מכנים אדם המצוי במצב זה 'טעון טיפוח'. אולם יותר מדי אנו שוכחים את הבעייה ההפוכה, בעיית ה-טיפוח יתר'. יש ובהתפתחותו הרציונלית והאינטלקטואלית, מאבד האדם את ערכיו. או אז מוצאים אנו את אותה דמות היפר-

מתוחכמת השבויה בתוך הציניזם שלה. התפתחותו האינטלקטואלית סינוורה אותו. הוא איבד בה את הרעננות האינסטינקטיבית שלו, את התמימות.

התמימות היא האפשרות לומר 'נעשה ונשמע', להאמין ולדבוק בערכים למרות שהם אינם עובדות ואינם נגזרים מהרציונליות והידע המהווים דגם לחייו ולהכרתו של האדם. ה'נעשה' שבערכים קודם ל'נשמע' שברציונליות. תמים מעין זה היה מחדש הפילוסופיה החדשה דיקרט שהטיל ספק בכל, אולם בו בזמן אחז בערכים שהביא אתו מן העולם שעמד להרס. את התמימות הזאת ניסה פרידריך ניצשה להרוס, כאשר טען שהפילוסופיה לא היתה רדיקלית מספיק. הוא ראה את עצמו כמי שחייב להשלים את המלאכה ולסתור את מערכת הערכים כולה. הוא סונוור על ידי האור, וסינוור זה היה אופייני לדורות של ניהיליסטים.

סמל המנורה תלווה אותנו במשך הדורות. נסיים את דברינו בפירוש לסמל זה כפי שהוא מוצג על ידי הנביא זכריה (ד א-ז). המלאך מעיר את זכריה משנתו, אך במקום להחזיר אותו אל המציאות הוא לוקח אותו למחוז החזון. בחזון זה רואה זכריה מנורה המשורטטת באותה מצורה שהפכה לסמלה של מדינת ישראל. החזון מוסבר לנו בדושיח שבין המלאך והנביא. הנביא אינו מבין את החזון עד שהמלאך מסביר אותו: "לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות" (שם ו). האור אינו מתבטא בקדמה המדעית אלא בקבלתו של רוח ה', באפשרות להחליף את החיל ברוח, את הניהיליזם בתמימות.